

С. О. ВЕРБИЧ

Інститут української мови НАН України
м. Київ, Україна
Електронна пошта: sviatoverb@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4671-1898>

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ОЙКОНІМІВ: У ПОШУКАХ ІСТИНИ

Стаття присвячена оглядові й аналізу концептуальних засад і результатів дослідження В. В. Котович, викладених у монографії «Ойконімія України як лінгвокультурний феномен». Метою своєї студії авторка визначила дослідження назв поселень України (переважно міських) в ономастико-культурологічному аспекті, декодування мовної та позамовної інформації, відображеної в основах аналізованих астіонімів. У чотирьох розділах книги проаналізовано наукові праці, присвячені вивченню української ойконімії в різних аспектах; схарактеризовано мовно-культурну інформацію, яку містять ойконіми України, насамперед власні назви міст; ойконімікон України описано як багатогранне лінгвокультурне явище крізь призму відбиття в конкретних назвах різних проявів життя людей, їхнього уявлення про простір і час, духовність, певну символіку тощо. На жаль, у багатьох випадках В. В. Котович пояснює назви поселень поза їхніми історичними формами, а твірні ойконімооснови аналізує поверхово, нехтуючи їхньою словотвірною структурою та семантикою. Такий підхід часто призводить до хибних висновків як в інтерпретації дериваційної моделі відповідних ойконімів, так і у встановленні їхньої етимології. Наприклад, ойконім *Жмеринка*, що на Східному Поділлі, авторка виводить від імені **Жмерин* + суфікс *-к-а*. Проте первісна назва міста не *Жмеринка*, а *Бокіївці*, відома з кінця XVI ст.: 1598 р. — *Vokijowse*. Назва *Жмеринка* пізніша. Їй, до речі, передувала форма *Жмеринці*. Крім цього, суфікс *-к-а* не виконує посесивної функції. Отже, лінгвокультурологічне дослідження топонімів має перспективу лише в тому разі, якщо воно ґрунтується на фаховому структурно-семантичному та етимологічному аналізі відповідних власних географічних назв з урахуванням їхніх історичних форм та можливих фонетичних змін у часовій площині.

Ключові слова: астіонім, ойконім, лінгвокультурологічний аналіз, словотвір-на (дериваційна) модель, етимологія ойконімів.

Більшості освічених людей, пов'язаних зі сферою наукової діяльності, відомо, що ономастика — це наука про власні назви. Таке визначення, проте, лише узагальнено передає основне завдання цієї галузі мовознавчих досліджень. Адже власні назви можна вивчати в різних аспектах, що й зумовило диференціацію назвознавчих студій за різними напрямками — на описову, історичну, літературну й теоретичну ономастику. Кінець XX — початок XXI ст. ознаменувався появою ще кількох ономастичних напрямів — когнітивного, етнолінгвістичного та лінгвокультурологічного, які пріоритетними визначають такі завдання назвознавчих досліджень: установлення когнітив-

ної семантики онімів, з'ясування концептуальних засад організації онімного простору певної мови, розкриття культурно-історичного потенціалу різних власних назв, передусім антропонімів і топонімів. З'явилися й відповідні дослідження, зокрема в Україні. Серед них — нова праця В. В. Котович «Ойконімія України як лінгвокультурний феномен», оглядові й аналізові якої присвячено пропоновану статтю.

В анотації до книжки її авторка зазначає, що в «монографії досліджено назви поселень України в контексті ономастики та культурології. Змодельовано лінгвокультурологічні портрети переважної більшості теперішніх астіонімів України. Кожний з астіонімів розглянуто як згорнутий лінгвокультурний текст, закодування якого відбулося в часі присвоєння поселенню імені, а прочитання здійснюється впродовж усіх періодів його побутування <...>» (с. 2). Інакше кажучи, у цій праці запропоновано лінгвокультурологічний аналіз назв теперішніх міських поселень України. Монографія містить вступ, чотири розділи, загальні висновки, перелік умовних позначень, списки джерел та літератури.

У вступі акцентовано увагу на особливостях власних назв поселень порівняно з іншими класами топонімів, як «феноменальних мовно-культурних маркерів» (с. 6). Це, на думку В. В. Котович, зумовлює актуальність її дослідження, що «продиктована необхідністю проаналізувати ономастичні явища з погляду лінгвокультурології, здійснити перехід від ономастики екстенсивної, системно-структурної, «іманентної» до антропоцентричної, яка розглядає мовні номінації в тісному зв'язку з людиною, її мисленням, духовно-практичною діяльністю <...>» (с. 8). Формулюючи мету дослідження, авторка наголошує на декодуванні мовної та позамовної інформації, відображеної в основах аналізованих астіонімів. Це настановує на думку, що попередники В. В. Котович, які досліджували ойконіми України в регіональному й структурно-семантичному аспектах (Д. Г. Бучко, М. М. Габорак, К. Й. Галас, Ю. О. Карпенко, О. А. Купчинський, З. О. Купчинська, Я. О. Пура, М. М. Торчинський і Н. М. Торчинська, М. Л. Худаш та ін.), не зуміли розкрити «лінгвальну й позалінгвальну» інформацію, приховану в ойконімах Буковини, Гуцульщини, Закарпаття, Львівщини, Поділля, Ровенщини¹.

З-поміж завдань, які авторка визначила для досягнення поставленої мети (усього 9), особливою оригінальністю вирізняються такі: простежити реалізацію онімного та апелятивного кодів астіонімів на матеріалі назв українських міст; створити лінгвокультурологічні портрети астіонімів України як виразних представників її ойконімікону; довести спроможність ойконімів бути репрезентантами специфіки національного світовідчуття й розкрити особливості вияву в назвах поселень світоглядних категорій простору й часу; розглянути образно-символічний і духовний потенціали ойконімії як виявів

¹ Назву терену в межах сучасної Рівненської обл. свідомо подаємо у формі *Ровенщина* (а не *Рівненщина*) з огляду на історично зумовлені фонетичні процеси, які визначають правильний дериват саме *Ровенщина* < *Ровенський* + *-ина*. Від сучасної назви м. *Рівне* (і в закритому складі) закономірно утворюємо прикметник *Ровенський* (о у відкритому складі). Форма *Рівненський* помилкова, адже *Рівне* < іст. *Ровьно*, відповідно відтопонімний прикметник — *Ровьньський*, у якому відбувається вокалізація першого редукованого ь (> е) в сильній позиції, так як у формально споріднених топонімах і похідних від них: сучасний ойконім *Лубни* — іст. *Лубьно*, ст.-укр. *Лубенській*, поч. XX ст. — *Лубенщина*; сучасний ойконім *Ромни* — іст. *Ромнь*, ст.-укр. *Роменській*, XVIII ст. — *Роменщина* (див.: ЕСЛГНПР, с. 81–82, 116).

культури українського назовництва (с. 11). Наголошуємо на оригінальності цих завдань тому, що попередники В. В. Котович, аналізуючи власні назви поселень у межах історично-географічних регіонів і сучасних адміністративних областей України, не порушували такі «глибокі» проблеми, як створення «лінгвокультурологічних портретів астіонімів України», «виявлення в назвах поселень світоглядних категорій простору й часу», «з'ясування образно-символічного і духовного потенціалу ойконімії як виявів культури». Згадані вище дослідники характеризували словотвірну структуру ойконімів, аналізували їхні твірні, апелятивні чи онімні, основи, встановлювали семантику, з'ясовували походження.

Наукова новизна праці, на думку її авторки, полягає в тому, що в ній уперше описано український ойконімний простір в ономастико-культурологічному аспекті; уведено в науковий обіг нові терміни **ойкокультуронім** / **астіокультуронім** для позначення ономастичної одиниці як лінгвальної та культурологічної цінності; уточнено значення термінів **апелятивний** і **онімний коди** астіонімів; змодельовано лінгвокультурологічні портрети всіх сучасних українських астіонімів з виокремленням у їхній структурі ядерних та інтерпретаційних зон ближньої і дальньої периферії; запропоновано контрверсійні тлумачення генези низки астіонімів тощо. Кожне з наведених положень можна контраргументувати: 1) хіба в попередніх дослідженнях із регіональної ойконімії України, а чи в Етимологічному словникові топонімів України В. В. Лучика власні назви поселень не було проаналізовано в ономастичному аспекті?; 2) кожна власна назва, зокрема ойконіми, вже є мовною та культурною цінністю з огляду як на її форму, так і значення. Тому запровадження термінів **ойкокультуронім** / **астіокультуронім** аж ніяк не применшує і не примножує цю цінність; 3) незрозуміло, яке теоретичне значення для ойконімічних студій і практичну цінність отриманих результатів мають так звані апелятивний і онімний (антропонімний, гідронімний, мікротопонімний, хоронімний та ін.) коди, адже для лінгвістичного аналізу ойконімів важливо передусім правильно визначити їхню словотвірну модель і встановити твірну основу — без цього всі розмірковування про «лінгвокультурний портрет» ойконіма видаються надуманими.

У першому розділі «Теоретично-методологічна база ономастико-культурологічного дослідження ойконімного простору України» В. В. Котович характеризує історико-географічні та мовознавчі праці, починаючи з XIX ст., у яких наголошено на важливості аналізу ойконімів для історичних та етнолінгвістичних студій. На основі огляду цих досліджень (Я. Ф. Головацького, І. Я. Франка, М. Ф. Сумцова, Ю. О. Карпенка та ін.) авторка підсумовує, що «вивчення ойконіма як факту історії та географії слугують надійним підґрунтям для лінгвокультурологічних досліджень, для розгляду явищ традиційної духовної та матеріальної народної культури, збережених в українських ойконімах» (с. 26), із чим важко не погодитися.

У підрозділі 1.2. «Український ойконімний простір в ономастичному потрактуванні» акцентовано на спеціальних лінгвістичних (ономастичних) дослідженнях українського ойконімікону. Слушна думка В. В. Котович, що «лінгвістичні дослідження ойконімікону не завжди вдається відокремити від історико-географічних та краєзнавчо-етнографічних» (с. 27). Щобільше, їх і не треба відокремлювати, адже ойконім — це не просто мовний знак, а назва поселення, яка формувалася в певний історичний період у специфічному географічному середовищі. Тому ойконім у своїй внутрішній формі

відбиває й історичні прикмети часу свого виникнення та становлення, й характерні риси того тополандшафту, де постало відповідне поселення (хутір, слобода, село, місто). Безперечно, власні назви поселень, як стверджує дослідниця, становлять той клас онімів, що тісно пов'язані з потребами суспільства, а отже, надзвичайно чутливі до змін у ньому. Але зауважмо, ці соціальні зміни, які відбиваються в ойконіміці, можна виявити лише в процесі докладного аналізу кожної назви, починаючи від її письмової першофіксації й завершуючи сучасною формою. Адже особливість ойконімів, порівняно з іншими класами топонімів, у тому, що впродовж своєї історії вони (назви поселень) можуть мати паралельні назви, наприклад сучасна *Жмеринка* на Вінниччині (історичні форми — *Бокіївці*, *Жмеринці*), і змінювати свою структуру, наприклад теперішній ойконім *Збараж* на Тернопільщині (історична форма — *Збыражсь*), зазнавати перейменувань, наприклад нинішня назва міста *Хмельницький* (історична форма — *Проскуровь* < *Плоскировь*).

Покликання авторки на низку фахових праць (с. 30–36) засвідчує її добру обізнаність зі спеціальними дослідженнями, присвяченими аналізу української ойконімії в ареальному, стратиграфічному, соціолінгвістичному, типологічному, когнітивному аспектах.

У підрозділі 1.3. «Лінгвокультурологія та ономастика: вектори взаємодії» дослідниця наголошує на актуальності лінгвокультурологічного підходу до аналізу власних назв, зокрема ойконімів. Спираючись на доробок своїх попередників, В. В. Котович зазначає, що «оскільки предметом лінгвокультурології є опис синхронно чинних засобів і способів взаємодії мови й культури, а завданням — розгляд феноменів мови та культури в їх взаємозумовленості, то вона не може оминати явищ ономастичних» (с. 39). Далі авторка докладніше з'ясовує особливості лінгвокультурологічної парадигми, із жалем зауважуючи, що «в україністиці системні дослідження онімного простору, а ойконімного й поготів, з погляду лінгвокультурології наразі ще дуже скромні» (с. 42). На нашу думку, це зумовлено тим, що поки що не вичерпав себе традиційний, структурно-функціональний, підхід до аналізу українських ойконімів, адже на сьогодні ми не маємо детального структурного, словотвірного, етимологічного опису назв поселень усіх адміністративних областей України. Це — справа середньої перспективи. Лише після заповнення цієї лакуни в ономастичному дослідницькому полі можна, вважаємо, говорити про лінгвокультурологічне представлення ойконімії всієї України.

Не погоджуємося з В.В. Котович щодо твердження про «хиткість межі між науковим трактуванням генези ойконіма та народноетимологічною версією» його пояснення (с. 42). Переконані, що ця межа не «хитка», а, навпаки, дуже чітка. Зрозуміло, лише в тому разі, коли йдеться про наукове, а не псевдонаукове, тлумачення не лише ойконіма, а й будь-якої власної назви. Нагадаємо, що в наукових колах народною етимологією називають «довільне асоціювання слів, тотожних або близьких за формою, які не мають у своїх значеннях між собою нічого спільного» [Шевельов : 117], тобто це «помилкова етимологічно-семантична інтерпретація слова» [Wiśniewski : 222]. Отже, у цьому контексті під народною етимологією розуміємо пояснення тієї чи іншої назви не простими людьми (пор., наприклад, «етимологію» лімноніма *Кручене* в с. Кашперівка колишнього Козятинського р-ну на Вінниччині: від прізвиська селянина *Круча* (ОАІУМ). Насправді назва озера мотивована ад'єктивом *кручений*), а хибні тлумачення ойконімів із боку під-

готованих фахівців — істориків, краєзнавців, лінгвістів. Проілюструємо цю думку прикладами. Так, в основі прізвища *Головатий* Й. П. Осецький убачає і.-с. *кула* 'господарство' чи *кгола* 'сарай' + *ватса* 'телята' + 'той, що ...', тобто *Головатий* < *кулавата* 'той, що господарює телятами' чи *кголавата* 'той, у кого є сарай із телятами' [Осецький : 106]. Зауважмо, що антропонім *Головатий* поширений у різних регіонах України (має паралелі в інших слов'янських мовах) і походить від прикметника *головатий* 'із великою головою; який має здоровий глузд, розумний' [Габорак : 123]; ойконім *Кордишів* на Тернопільщині Г. Шергей і А. Лукашук виводять від кельт. *cored* 'гребля, рибний ставок' [Шергей : 29]. Наукове пояснення цієї назви таке: утворення з присвійним суфіксом **-ів** (< **-ов**) від ст.-укр. антропоніма *Кордишъ*, 1567 р. [Єфименко : 51]. На завершення огляду народноетимологічних тлумачень власних назв наведемо промовисті слова Ю. В. Шевельова: «Звукова близькість слів на теперішньому етапі розвитку мови — часто позірна, навіть при певній, здавалося б близькості значення. Потрібне знання історії слова, відшукування його написань у старих джерелах, паралелі з іншими мовами, щоб перебороти облудну звукову схожість» [Шевельов : 122].

В. В. Котович зазначає, що «лінгвокультурологічне дослідження ойконімів має бути спрямоване на відбір того, що не суперечить лінгвістичним законам і водночас впливає з традицій культури етнічного та національного назвотворення» (с. 43). Загалом погоджуємося, але постає певне питання: а чи підготований ономаст-лінгвокультуролог аналізувати ойконім так, щоб цей аналіз «не суперечив лінгвістичним законам»? Цю думку можна розвинути, розмірковуючи над змістом підрозділу 1.3.1. «Лінгвокультурологічна ономастика vs лінгвокультурологічний аспект в ономастиці». Звернімо увагу на цілком справедливе твердження дослідниці, що «лінгвокультурологічний аналіз ойконімів відрізняється від етимологічного, лексико-семантичного, структурно-словотвірного, однак вони слугують тим підґрунтям, на якому постає лінгвокультурний конструкт» (с. 49). У процитованому фрагменті впадає у вічі передусім фраза «<...> однак вони [етимологічний, лексико-семантичний, структурно-словотвірний] слугують тим підґрунтям <...>». Із огляду на це постає питання: а що робити, якщо це «підґрунтя» науково нестійке, тобто висновки, зроблені на основі етимологічного, структурно-словотвірного аналізу топоніма (ойконіма), хибні? І чи зможе прихильник лінгвокультурологічного підходу до аналізу такої власної географічної назви зрозуміти помилковість тлумачення певного оніма? Гадаємо, ці питання не риторичні, оскільки часто до лінгвокультурологічного тлумачення власних назв удаються ті дослідники, які не можуть об'єктивно їх проаналізувати з погляду деривації, встановлення семантики твірної основи, не кажучи вже про з'ясування етимології.

Безумовно, цікавий підрозділ 1.4. «Методологічні засади опрацювання ойконімів», адже в ньому обґрунтовано принципи, на яких побудовано запропоноване дослідження В. В. Котович. Авторка застосовує відомі в науковій літературі методи дослідження онімного матеріалу — описовий, порівняльно-історичний, зіставний, функціональний, а також прийоми етимологічного аналізу та аналізу словникових дефініцій. Щоправда, наскільки відомо, прийом аналізу словникових дефініцій є новотвором В. В. Котович. Щодо лінгвокультурологічного вивчення власних назв поселень, то пріоритетною засадою в цьому напрямі дослідниці вважає відтворення культурно-

го складника в ойконімії, що передбачає «наявність в онімі і лінгвальної, і культурної інформації» (с. 63).

У підрозділі 1.5. «Базові поняття та терміни дослідження» авторка вводить у науковий обіг нові терміни — **ойкокультуронім** (ойконім, комплексно досліджений у мовно-культурному плані; с. 64), **астіокультуронім** (назва міського поселення, комплексно досліджена в ономастико-культурологічному плані; с. 65–66), обґрунтовує доцільність використання в лінгвокультурологічному аналізі ойконімів такого базового поняття лінгвокультурології, як **культурний код**. Покликаючись на праці російських дослідників М. І. Толстого, С. М. Толстої, О. І. Сьянової, В. В. Котович оперує такими термінологічними поняттями, як ономастичний код, антропонімний, гідронімний, ергонімний, мікротопонімний, оронімний, хоронімний коди, окремо розглядаючи апелятивний код і його різновиди (с. 67–69). Зауважимо, однак, що саме поняття «ономастичний код» запровадили в науковий обіг, як зазначає В. В. Котович, російські дослідники М. І. Толстой та С. М. Толстая (с. 67), а О. І. Сьянова виокремила в онімній картині світу антропонімний, мікротопонімний, зоонімний коди та їхні складники (с. 68). Тобто, оперуючи відповідними поняттями, В. В. Котович не пропонує щось нове, а лише розвиває постулати попередників. Заслуговує на увагу моделювання лінгвокультурологічного портрета астіоніма. За словами дослідниці, «він дає змогу якнайповніше об'єктивувати імпліцитні соціальні та культурно-національні характеристики назви міста» (с. 70). З огляду на це постає низка питань: чому в праці змодельовано лінгвокультурні портрети тільки астіонімів, а не комонімів (щодо власних назв сільських поселень, то, як слушно зауважують фахівці, для лінгвокультурологічних досліджень ойконімного простору важливі як астіоніми, так і комоніми, адже і місто, і село відіграють основну роль у справі номінації об'єктів світу з позиції їхніх мешканців [Копач : 186])? Чому не враховано тих власних назв теперішніх сільських поселень, які в минулому були містами, наприклад *Базар* на Житомирщині, *Буша* на Вінниччині тощо?

Другий розділ «Типологія онімного коду астіоніма» присвячено характеристиці мовно-культурної інформації, яку містять ойконіми України, насамперед власні назви міст. Дослідниця виокремлює в межах астіонімів антропонімний індивідуальний, антропонімний груповий, меморіальний, гідронімний, мікротопонімний, оронімний, хоронімний і ергонімний коди. Зазначає, що «астіонім яскравіше, ніж комонім, відтворює дух та віяння епохи, що його покличали до життя, він проектує назвоцентричні процеси у цій ділянці номінації, забезпечуючи в такий спосіб специфічний колорит астіонімного континууму» (с. 74–75). Це твердження, однак, не аргументоване. Не зрозуміло, чому власна назва міста «яскравіше», ніж власна назва сільського поселення, «відтворює дух та віяння епохи». До того ж чимало колишніх міст і містечок тепер мають статус сіл, наприклад: *Білогородка* (Шепетівський р-н Хмельницької обл.), *Буша* (Могилів-Подільський р-н Вінницької обл.), *Василів* (Білоцерківський р-н Київської обл.), *Городок* (Чортківський р-н Тернопільської обл.), *Дунаїв* (Перемишлянський р-н Львівської обл.), *Жванець* (Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.), *Княгинині* (Івано-Франківський р-н Івано-Франківської обл.) та ін.

В. В. Котович справедливо зауважує, що до найдавніших назв теперішніх міських поселень відносимо астіоніми, утворені від давньослов'янських імен-комполітів чи відкомполітних антропонімів за допомогою архаїч-

ного індивідуально-присвійного суфікса **-їь*, як-от *Богуслав*, *Володимир* (нещодавно Верховна Рада України перейменувала м. *Володимир-Волинський* на *Володимир*), *Доброміль*, *Житомир*, *Ізяслав*, *Любомль*², *Переяслав* та ін. Зазначимо, однак, що авторка оминула увагою деякі астіоніми цього дериваційного типу, наприклад: смт *Брацлав* (Вінниччина). Ойконім відомий з XI–XII ст. (Малаков : 130). *Брацлав* < *Брацлавль* — утворення з індивідуально-присвійним суфіксом **-їь* від антропоніма **Братьславъ* (з подальшою фонетичною зміною *-г'с- > -ц-*), що є варіантом до *Братиславъ* — так як *Братьмиръ* до *Братимиръ* (Морошкин : 26) — або *Брячиславъ*, пор. давньослов'янське ім'я IX ст. (у сербів та болгар) *Брацлавъ* / *Брячиславъ* (Морошкин : 26); м. *Гнівань* (Вінниччина) < антропоніма *Гнъванъ* (пор. слов'янські відповідники: ст.-болг. *Гневан*, XIII–XIV ст. (Заимов : 65), ст.-пол. *Gniewan*, 1125 р.; Rymut 1: 244) + **-їь*.

У групі астіонімів, мотивованих відкомполітними антропонімами, дослідниця розглядає назву *Бучач* на Тернопільщині, кваліфікуючи її вслід за Д. Г. Бучком як дериват із суфіксом **-їь* від антропоніма *Бучакъ* (с. 95). Така дериваційна модель сумнівна. Від антропоніма *Бучак* справедливо очікувати утворення ойконіма *Бучаків* (*-ова*, *-ово*), адже від особових імен із суфіксальним *-к-* у період функціонування індивідуально-присвійного форманта **-їь* творили ойконіми із суфіксом *-ов* [Мароевич : 79]. Цей ойконім відомий з XII ст. й залишився незмінним до сьогодні. У його основі — незбережений у сучасному українському словникові апелятив **бучач* — дериват із суфіксом *-ач* від дієслова *бучати* 'шуміти, вирувати' (пор. споріднене *бучало* 'глибока яма' [Карпенко : 31]). Лексема **бучач* могла реалізувати семантику **'шум води'*, на потенційність якої вказує топографічна характеристика місцевості, де розташоване це поселення — у вузькій долині на березі р. Стрипи (ІМССтр. : 174–175), тобто там, де шумить Стрипа. Цілком можливо, проте, що назва *Бучач* вторинна до форми *Бучачев*: пор. історичну словоформу *Бучачев град*, 1498 р. (СМЛ : 33) — утворення з присвійним суфіксом *-ев* від антропоніма **Бучачь*.

Аналізуючи ойконім *Жашків* (Черкащина), В. В. Котович услід за В. В. Лучиком правильно пов'язує цю назву з іменем *Жашко*, вважаючи його (покликаючись на М. Л. Худаша) вторинним до **Жашко*, що не суперечить істині з огляду на можливу зміну *ж/з*. Не погоджуємось, утім, з авторкою, що ім'я *Заслав* постало з гіпотетичного **Зачаславъ* (с. 97–98). Антропонім *Заслав* < історичного *Ізяславъ*; у записі XII–XIII ст. — *изаславъ* (КЛ : 41, 671). Трансформацію *Ізяслав* > *Заслав* підтверджує подільський ойконім *Ізяслав* на Хмельниччині: 1240 р. — *Изаславль* (ЕСЛГНПР : 64), який упродовж XIV–XX ст. у документах зафіксовано як *Заслав*, *Жаславль*, *Заславль*.

В основі ойконіма *Славута* (Хмельниччина), точніше в його ранній історичній формі *Слаутин*, В. В. Котович убачає (з покликанням на М. М. Торчинського і Н. М. Торчинську) антропонім *Славута*, що оформлений присвійним суфіксом *-ин*. Ця версія небездоганна, оскільки *Слаутин*, як слушно зазначає сама авторка, не первісна назва цього поселення. Як відомо з історичних джерел, місто *Славута* постало на землях с. *Деражня Воля*

² Інакше ойконім *Любомль* пояснює білоруська дослідниця Р. М. Козлова, вважаючи твірний антропонім *Любомль* не відкомполітним ім'ям, а онімізованою формою дієприкметника псл. **l'ubotъ* (див.: Казлова Р. М. Беларуская і славянская гідранімія. Прааславянські фонд. Гомель, 2002. Т. 2. С. 75).

[Степанюк : 60]. Згодом за ним закріпилися паралельні назви — *Шепетин* і *Славутич*, причому першою, основною, було задокументовано *Шепетин*: 1619 р. — в местечку *Шепетинс* або *Славутинс* [Ворончук : 45]. Назву *Шепетин* дослідниця не пояснює. З погляду словотвору це дериват із присвійним суфіксом **-ин** від антропоніма *Шепета*, пор. споріднене укр. прізвище *Шепетя* (Редько 2 : 1197). А *Славутич* — це аналогічне утворення до посесивів з формантом **-ин**, мотивоване гідронімом *Славути*: місто розташоване на березі р. Славути [Берковський : 41].

У підрозділі 2.1.3. «Астіокультуроніми, мотивовані відапелятивними антропонімами (мікрокод ВАА)» схарактеризовано назви міських поселень, мотивовані антропонімами з апелятивними основами. Дослідниця зазначає, що «мікрокод “Відапелятивні антропоніми” (ВАА) репрезентовано такими астіокультуронімами: *Апостолове*, *Баранівка*, *Барвінкове* <...>» (с. 114). Етимологічні тлумачення деяких ойконімів цього ряду потребують додаткового коментаря. Так, назву м. *Гайсин* (Вінниччина) авторка виводить від антропоніма *Гайса*, оформленого присвійним суфіксом **-ин** (с. 125). Однак найраніше зафіксована форма цієї назви — *Айсин*: 1545 р. — *Айсинь* (ЛІМ : 231). Форму *Гайсин* засвідчено пізніше. Це дає підстави пояснювати ойконім *Гайсин* як фонетично вторинний щодо *Айсин*. В основі назви *Айсин* — антропонім *Айса*, пор. арабські імена *Айса* (Ісус), *Айсе* (Веселовский : 10). Найімовірніше, цей арабський антропонім належав представникові якогось із тюркських племен, який тут оселився. На підтвердження запропонованої версії наведемо інші назви поселень Вінниччини, етимони яких сягають генетично тюркських основ: *Гальжбіївка*, *Дахталія*, *Ольчедаїв* та ін. Назва ж *Гайсин* виникла, очевидно, в результаті фонетичної адаптації (поява приставного г-) тюркської антропонімооснови на місцевому слов'янському ґрунті.

Виникають питання і щодо тлумачення ойконіма *Жмеринка*, що на Східному Поділлі. В. В. Котович уважає, що цю назву мотивовано відапелятивним ім'ям **Жмерин* + суфікс **-к-а**, додаючи, що це поселення відоме в джерелах XVII–XVIII ст. у формі *Zmierunces* (с. 130). Зауважмо, що первісна назва міста не *Жмеринка*, а *Бокіївці*, відома з кінця XVI ст.: 1598 р. — *Vokijowce* (Крикун : 212); *Żmeryniec* — це форма родового відмінка, а не називного, пор. фіксацію 1623 р.: z ... *Żmeryniec* (*Żdz.* 21 : 631). Тобто початкова форма цієї назви — *Жмеринці* < групової назви мешканців *жмеринці* < **Жмерин* < антропоніма **Жмера*, очевидно, фонетичного варіанта до *Жмир*, зафіксованого як українське прізвище (Редько 1 : 364); суфікс **-к-а** не виконує присвійної функції. Його основне значення — відношення до ознаки, вираженої твірною основою.

Малоймовірною видається також версія про зв'язок ойконіма *Тячів* (Закарпаття) з гіпотетичним антропонімом **Тяч* (с. 149), який не має підтвердження серед слов'янських особових назв. Можливо, це присвійний дериват від угорського антропоніма *Técs* (Kiss 2 : 627; Zsolt : 139). На нашу думку, цей астіонім треба етимологізувати інакше. З історичних джерел відомо, що в середині XIII ст. тут оселилися саксонці, назвавши своє поселення *Teutschau* (у перекладі українською — *Німецька Долина*) [Штефуровський : 203]. Угорська форма ойконіма *Técső* — результат фонетично-словотвірної адаптації д.-нім. *teutsch* ‘німецький’ (Kluge : 199) + *Au* ‘долина’. Хронологічно пізніші форми *Тячово*, *Тячів* постали з угор. *Técső* на місцевому українському ґрунті: угор. **-ő** в закарпатському говорі звучить як **-ев-** [Лизанець : 43].

Суто формальним видається пояснення ойконіма *Чортків* (Тернопільщина) як утворення з присвійним суфіксом **-ів** (< **-ов**) від антропоніма *Чорток* (с. 153). Найдавніша письмова фіксація цієї назви — *Чартков*, 1375 р. (Федоришин : 46). Це дає підстави припускати, що *Чортков* < *Чартков* < антропонімооснови *Чартк-* < прізвища власника цієї місцевості Єжи *Чартковського*, вихідця з поселення *Чартек* у Серадзькому воєводстві Польщі (Томчук : 31).

Отже, як бачимо, пояснення назв поселень поза їхніми історичними формами, аналіз твірних ойконімооснов без урахування можливих фонетичних змін у їхній структурі часто призводять до хибних висновків як в інтерпретації дериваційної моделі відповідних ойконімів, так і у встановленні їхньої етимології.

У підрозділі 2.1.4. «Астіокультуроніми, мотивовані християнськими та нехристиянськими іменами (мікрокод Х/НХІ)» схарактеризовано ті назви міських поселень України, що мотивовані християнськими іменами та їхніми народнорозмовними варіантами, наприклад: *Авдіївка*, *Василівка*, *Макіївка* та ін. Серед них і ойконім *Ізмаїл*, що на Одещині. Дискусійним видається віднесення цього астіоніма до вказаного переліку, оскільки це поселення було найменовано не на честь християнського мученика — перса *Ізмаїла*, про якого згадує В. В. Котович (с. 163). Можливі дві версії щодо походження ойконіма *Ізмаїл*: 1) результат турецької адаптації первісної назви *Сміл* (так уважає історик О. Серета (Серета : 62); 2) місто названо на честь воєначальника султана Баязета — *Ісмаїла*, який у 1484 р. завоював тутешню твердиню (Джерела : 24 ; Челебі : 6). Отже, обидві викладені версії заперечують зв'язок ойконіма *Ізмаїл* з відповідним ім'ям згаданого християнського мученика. Хибне припущення авторки про етимологію первісної назви цього міста — *Сміл* у гнізді лексики псл. **smol-* 'смола' (с. 163). За матеріалами історичних джерел, назва *Сміл*, відома із IV ст., не відбиває у своїй структурі етимологічного *o*. Зауважмо, що перехід *o* > *i* в новозакритому складі — явище пізньої доби. Пам'ятки фіксують його з XIII ст. (ІУМФ : 274–275).

До переліку ойконімів, твірні основи яких мотивовані християнськими іменами, В. В. Котович відносить і назву м. *Гадяч* на Полтавщині (с. 158). Дослідниця, покликаючись на В. В. Лучика, вважає його посесивом із суфіксом ***-їь** від антропоніма **Гадякъ* < християнського імені *Гаад* (с. 172). Проте, як уже йшлося, індивідуально-присвійний суфікс ***-їь** не сполучався з іменами із суфіксальним **-к-**.

У підрозділі 2.2. «Антропонімний груповий код (АГК)» проаналізовано назви, що мають форму множини, граматичними показниками якої є суфікси **-ич-і**, **-ів-ці**, **-ин-ці**, **-ани** / **-яни** й фіналь **-и** / **-і**. До таких ойконімів авторка зараховує і назву м. *Герца* (Чернівецьчина), зважаючи на форму 1436 р. «из *Герць*», яку наводив Ю. О. Карпенко (с. 176). Однак пропонується етимологія неоднозначна, оскільки ойконім можна виводити і від суміжного гідроніма *Герца* (тепер *Герцушка*) — р., п. Пруту л. Дунаю (СГУ : 130).

У підрозділі 2.3.2. «Меморіальні астіокультуроніми, мотивовані ойконімами, агонімами, хрононімами (мікрокод МО/АГ/Хр)» розглянуто назви міських поселень, твірні основи яких пов'язані з іншими ойконімами або мотивовані назвами певних свят, культових споруд, символічними датами. Загалом усі ці меморіальні назви мають прозору етимологію, і їх тлумачення не викликає заперечень. Варто, однак, уточнити інформацію про походження астіоніма *Одеса*. Погоджуємося з тим, що цей ойконім пов'язаний

із назвою давньогрецької колонії *Одесос*. Помилково, проте, вважати, що це колонія, яка була локалізована в околицях Варни (с. 191) — тепер місто в Східній Болгарії. У нашому випадку йдеться про колишню грецьку колонію з такою самою назвою біля Тилігульського лиману (Россия : 457) — на території Одеської області.

Заслуговує на увагу позиція В. В. Котович про доцільність зміни тих назв поселень в Україні, які мають російськомовну структуру (с. 194–195), наприклад: *Первомайськ, Первомайське, Первомайський* та ін. Такий крок однозначно сприятиме очищенню українського ойконімного простору від невластивих вітчизняній ойконімосистемі форм.

У підрозділі 2.4. «Гідронімний код (ГК)» запропоновано огляд назв міських поселень країни, вторинних щодо відповідних гідронімів (перенесених за суміжністю) або ж утворених від сусідніх назв гідрооб'єктів (способом словоскладання, суфіксацією), наприклад: *Бердянськ, Кодима, Ужгород* та ін. Дослідниця зауважує, що «під *гідронімним кодом астіоніма* розуміємо закодовану в назві міста інформацію про базовий гідронім як ключ до її декодування, до вияву того гідроніма, який мотивував назву заселеного людиною об'єкта» (с. 197). Це означає, що, крім власне дериваційної моделі відгідронімних ойконімів, авторка з'ясовує також етимологію твірного гідроніма. Щодо етимологічної інтерпретації деяких потамонімів виникають певні сумніви. Ідеться, зокрема, про такі назви: ойконім *Бершадь* (Вінниччина) < гідроніма *Бершадь*. Назву р. *Бершадь* В. В. Котович услід за Л. Т. Масенко пояснює як дериват із малопродуктивним суфіксом **-(j)ady** від іхтіономена рос. діал. *берш* 'риба, схожа на окуня; судак' (див. [Масенко 1976 : 51]) (с. 200). На нашу думку, переконливіше кваліфікує цей гідронім В. П. Шульгач: *Бершадь* — фонетично вторинна форма (зміна близькоартикуляційних *в / б*) від **Вершадь* < укр. діал. *вершад'* 'верхня течія річки; витік річки' [Шульгач : 153]; ойконім *Рава-Руська* (Львівщина) < гідроніма *Рава*. В. В. Котович зазначає, що цей гідронім дослідники пов'язують переважно з балтійськими лексемами, як-от лтс. *rava* 'болотяна вода', лит. *rova* 'вода, яка залишається на полях і після водопілля' (с. 217). Однак ця версія не вичерпує всіх можливостей тлумачення гідроніма *Рава*. Варто зауважити, що топоніми *Рава* поширені в різних слов'янських регіонах — Польщі, Україні, Хорватії. Широкий ареал цих назв може свідчити про їхню слов'янську етимологію, що переконливо обґрунтувала Т. М. Богоедова: *Рава* < псл. **Rāva* — дериват із подовженим $\bar{o} > \bar{a}$ від псл. **ryti* [Богоедова : 18–19]; ойконім *Сквира* (Київщина) < гідроніма *Сквира*. Авторка погоджується з етимологією цього гідроніма (її свого часу запропонувала І. М. Железняк) на основі лит. *skvirbinti* 'проймати, стромляти, проколювати' (с. 218). На нашу думку, така версія малоімовірна, адже згаданий гідронім із давніх часів відомий саме у формі *Сквира* (*Сквира*), а не **Сквірба*. Гідронім *Сквира* можна пояснювати на слов'янському ґрунті: як континуант псл. **skvira* — утворення з подовженим $\bar{i} < ь$ від форми 1-ї особи одн. теп. часу **skvir̃q* < **skverti* з мотивувальним значенням 'брудний, поганий' (див. докл. [Jakubowicz : 135]) або від псл. **skvir-* < **skvir-* 'скрипіти', пор. укр. діал. *сквіритути* (*ся*) 'плакати, скімлити' (ЕСУМ 5 : 268–269); ойконім *Сновськ* (Чернігівщина) < гідроніма *Снов*. Дослідниця, спираючись на укладачів Етимологічного словника літописних географічних назв Південної Русі, етимологізує назву р. *Снов* у бас. Десни на основі і.-е. **(s)nāi-* / **nai-* 'пливти, текти' (с. 220). За такого пояснення гідронім мав би форму *Снав*. На нашу думку, назва *Снов* < псл.

**snъve* < **sny* [Трубачев : 393] < і.-с. **snoi-* 'текти' (Черных 2 : 119); ойконім *Умань* (Черкащина) < гідроніма *Умань* (*Уманка*). В. В. Котович погоджується з В. В. Лучиком, який виводив цю назву гідрооб'єкта від і.-с. **Ута* 'віддалена (місцевість, річка)' (с. 224). Поза увагою дослідників, однак, лишився засвідчений в українських архаїчних (бойківських) говорах апелятив *умань* 'велика ділянка поля' (ЕСУМ 6 : 32), що формально збігається із зазначеними топонімами.

У підрозділі 2.5. «Мікротопонімний код (МтК)» проаналізовано астіоніми, які, на думку В. В. Котович, постали на базі відповідних мікротопонімів. До таких назв дослідниця відносить ойконіми *Волочиськ*, *Гайворон*, *Погребище* й ін. Характеризуючи, зокрема, назву м. *Погребище* (Вінниччина), авторка вслід за В. В. Лучиком пов'язує її з апелятивом **погребище* 'місце, де були погребі (землянки)' (с. 236). Формально таке пояснення можливе. Утім позалінгвальні відомості дають підстави припускати іншу мотивацію твірної основи цього астіоніма. У 1-й пол. XIII ст. попередника *Погребища* — село *Рокитню* — зруйнували татарські загони хана Батия (ІМСВнц. : 518). На його руїнах згодом постало нове поселення *Погребища*: 1448 р. — *Погребища* (Михайловський : 275). З огляду на це більш імовірним вважаємо зв'язок ойконіма *Погребища* зі староукраїнським (1545 р.) апелятивом *погребище* 'кладовище' (Тимченко 2 : 128), тобто *'поселення в місцевості, де погребли колишніх мешканців'. Закарпатський ойконім *Свалява* В. В. Котович, покликаючись на В. В. Лучика, вважає лексико-семантичним дериватом від незбереженого апелятива **свалява* 'нагромадження зваленого хмизу, дерев, каміння тощо' за посередництвом мікротопоніма **Свалява* (с. 237). Таке пояснення малоімовірне, адже первісна назва цього поселення — *Сольва*: XIII ст. — *Szolva, Zolva* (Perfekij : 97). На нашу думку, форма *Сольва* виникла внаслідок мадяризації первісної слов'янської назви **Солява* < **солява* — утворення з формантом **-ава** від д.-укр. *соль* 'сіль'. Форма *Свалява* пізніша, відома лише із XVII ст. — в селі *Свалявъ* (Сак : 231), — й вторинна щодо **Солява*. Дослідники пов'язують виникнення *Сваляви* (< **Соляви*) з періодом проживання в долині Латориці наших предків, які підтримували через Верецький перевал зв'язки зі спорідненими слов'янськими племенами на схід від Карпат (Кандель : 4), транспортуючи туди сіль.

У підрозділі 2.6. «Оронімний код (ОК)» В. В. Котович досліджує ойконіми, похідні від суміжних оронімів. Серед них — назва поселення *Охтирка* (Сумщина). Погоджуємося з думкою, що цей ойконім утворено за допомогою суфікса **-к-а** від ороніма *Ахтир*, який має тюркську генезу. Дослідниця, спираючись на Д. Г. Гумілевського, М. Ф. Сумцова, В. Б. Антоновича, О. С. Стрижака, зазначає, що семантику ороніма *Ахтир* мотивувало значення 'біла гора', 'білий яр' (с. 241). Однак не наводить аргументів на підтвердження такого тлумачення. Аналіз лексичного фонду сучасних тюркських мов дає переконливі підстави кваліфікувати оронім *Ахтир* як фонетично вторинну форму від **Актир*, утворену складанням основ — тюрк. *ak* 'білий' (пор. споріднені (з першим компонентом) гідронім *Акколь* у Казахстані (Мурзаев : 231, 313), ойконім *Аккерман* — тепер *Білгород-Дністровський* на Одещині) і *тыр* 'підвищення, горб', пор. ще гідронімний відповідник — назву р. *Ахтыр* на Кубані [Гулієва : 55].

Отже, структурно-семантичний та етимологічний аналіз топонімів передбачає докладну характеристику їхньої фонетичної будови (з урахуванням можливих звукових змін), словотвору, особливостей мотивації семантики

твірної основи, ареалу споріднених назв, а також вивчення історичного і географічного контекстів, у яких відбувалося становлення конкретних топонімів — гідронімів, мікротопонімів, ойконімів, оронімів. Нехтуючи цими принципами, дослідник ризикує формалізувати цей процес, пояснюючи сучасну форму назви як первинну (не визначивши історичної форми!), і внаслідок цього неправильно встановити етимологію аналізованого топоніма.

Третій розділ «Типологія апелятивного коду астіоніма» присвячено аналізу тих назв міських поселень України, твірні основи яких мотивовані певними апелятивами. На нашу думку, правильніше говорити не про мотивацію апелятивного коду, що звучить нечітко й абстрактно, а про мотивування твірних основ аналізованих ойконімів конкретними апелятивами. Запропоновані етимологічні версії для деяких ойконімів потребують уточнень і додаткових коментарів. Так, закарпатський астіонім *Чон* В. В. Котович услід за П. П. Чучкою і В. В. Лучиком пов'язує з місцевим апелятивом *чон* 'природні або спеціально виготовлені кілки, що використовували як межові знаки', 'заглиблення від кілків', 'клиноподібна місцевість у долині річки' (с. 269–270). Справді, ця назва постала на місцевому слов'янському ґрунті і є досить давньою: у письмових джерелах її відзначено вже в 1270 р. К. Й. Галас етимологізував ойконім *Чон* у колі таких географічних термінів, як чес. *člup* 'пагорб, горб', *čip* 'великий пагорб', 'гора з плоскою вершиною' [Галас : 17], а білоруська дослідниця Р. М. Козлова зауважує, що *Чон* — це фонетично вторинна форма від **Чоуп* < псл. **čьлр* з орографічною семантикою [Козлова : 41].

У підрозділі 3.1.2. «Астіокультуроніми, мотивовані апелятивами на позначення назв артефактів (мікрокод АкАр)» схарактеризовано ойконіми України з другим компонентом *-город, -град*, одноосновні назви, мотивовані лексемою *город* 'укріплене поселення; місто', а також астіоніми, похідні від апелятивів на позначення різних споруд, приміщень тощо. Аналізуючи ойконім *Городня* (Чернігівщина), В. В. Котович пояснює його у зв'язку з незаповіданим, за її словами, а тому відновленим апелятивом **городня* 'система дерев'яних зрубів, заповнених землею або камінням <...>' (с. 281). Однак цю лексему не треба подавати під знаком астериска (*), тобто реконструювати, тому що її зафіксовано в Малорусько-німецькому словникуві Є. Желехівського та С. Недільського: *городня* 'городьба', 'обгороджене місце' (Желехівський 1 : 154). Назву м. *Вінниця* авторка виводить від лексеми *винниця* 'винокурня', 'виноградник' (с. 282). Не погоджуємося з такою етимологією, оскільки найраніші фіксації цього ойконіма в історичних джерелах засвідчують іншу його форму — *Веница* < *Вънница*: 1375–1381 рр. — *Вениця* (Михайловський : 188), 1393 р. — на *Веници* [Білецька : 78]. Це означає, що зв'язок назви *Вінниця* з лексемою *вино* > *винокурня* малоімовірний, адже первинна форма ойконіма *Вінниця* містить у корені *в* < **ѣ*, а апелятив *вино* (< псл. **vinо*) — етимологічний **i*. Очевидно, назва *Вінниця* вторинна щодо однойменного гідроніма. Пор. згадку 1-ї пол. XV ст. — *над rzeczkoju Weniceju* (Михайловський : 188), про що свого часу зауважував І. І. Огієнко (Огієнко 1 : 231). В основі гідроніма — апелятив **věnica* < **věнь* 'щось переплетене' (ЕСУМ 1 : 400), що вказував на особливості гідрографії цієї річки. На підтвердження такого пояснення наведемо типологічно споріднені (щодо мотивації доонімного значення гідронімооснови) українські назви водоєм *Плетена* (бас. Дніпра), *Плетений* (бас. Сіверського Дінця) (СГУ : 428).

У підрозділі 3.2.1. «Астіокультуроніми, мотивовані локально-етнічними назвами (мікрокод ЛЕТН)» розглянуто назви міських поселень України, мо-

тивованих апелятивами на позначення груп людей, об'єднаних спільністю території проживання, як-от: *Бережани, Глиняни, Дубляни* та ін. Тлумачення деяких ойконімів, яке пропонує В. В. Котович, не відповідає їхній первинній формі, задокументованій в історичних джерелах. Так, астіонім *Заліщици* (Тернопільщина) дослідниця виводить безпосередньо від групової назви мешканців *заліщици* 'ті, що поселилися (живуть) за ліском' (с. 293). Така модель катойконіма неможлива. У цьому разі катойконім мав би форму *заліщани*. Відомо, однак, що це поселення виникло на землях с. *Залісся* [Сопилук : 51], що й засвідчує історична словоформа ойконіма *Заліщици*: 1469 р. — *Zalescze* (Михайловський : 212), яка відтворює назву *Залісці* < *залісці* 'жителі Залісся'. Щодо назви м. *Ланівці* (Тернопільщина), то її мотивація апелятивом *ланівці* 'ті, що поселилися (живуть) на ланах' (с. 293) мало ймовірна, адже суфікс **-ів-ці** не характеризує назв мешканців за територією їх проживання. На нашу думку, ойконім *Ланівці* < *ланівці* 'люди, що відпрацьовують ланову повинність' < *лан* 'міра земельної площі в давніх Польщі й Литві та на належних до них українських землях у XIV–XVIII ст.' (ЕУ 6 : 37).

У підрозділі 3.3. «Службовий код (СК)» схарактеризовано назви, які, за словами авторки, мотивовані «утвореннями від службових чи професійних назв» (с. 298). За структурою — це множинні форми на *-и / -і*, наприклад: *Бровари, Винники* та ін. В основі таких назв В. В. Котович убачає насамперед лексеми на позначення осіб за родом їхньої діяльності, хоч допускає їх мотивування родовими (відродинними) антропонімами. З огляду на це назва вказаного підрозділу була б точнішою за такого формулювання: «Астіоніми (астіокультуроніми), мотивовані назвами людей за родом їхньої діяльності чи родовими (відродинними) антропонімами».

У четвертому розділі «Ойконімний простір України як репрезентант засадничих лінгвокультурологічних категорій» схарактеризовано ойконімікон України як багатогранне лінгвокультурне явище крізь призму відбиття в конкретних назвах різних проявів життя людей, їхнього уявлення про простір і час, духовність, певну символіку тощо. Кожний підрозділ цього розділу розкриває свій аспект «лінгвокультурного тексту» певної групи назв міських поселень. Так, у підрозділі 4.1. «Простір в ойконімах» розглянуто локативні відношення, відображені в різних назвах поселень України, наприклад: *Вишниця, Заставна* (Чернівеччина), *Верхньодніпровськ, Надвірна* (Івано-Франківщина), *Підгородне* (Дніпропетровщина) та ін. Наведені астіоніми дослідниця аналізує в колі формально споріднених назв сільських поселень на зразок *Заболотне, Надбузьке, Підгайне* тощо. Слушна думка В. В. Котович щодо неприйнятності в межах України ойконімів із російськомовною структурою (с. 328), які порушують не лише норми сучасної української літературної мови, але й засади українського топонімотворення. Особливо багато таких назв — *Восточне, Западне, Сєверне, Южне* — в південно-східних регіонах теперішньої України.

Цікавий підрозділ 4.2.1. «Топонімівірний формант як показник темпоральності ойконіма», у якому подано узагальнену інформацію про різні дериваційні моделі українських ойконімів, акцентовано на важливості в хронологічній атрибуції назв поселень різних суфіксів: ***-їь, -ів** (< **-ев, -ов**), **-ин, -ич-і, -ин-ці, -ів-ці, -ськ- / -цьк-, -н** (< **-ьн**). Словотвірна характеристика деяких ойконімів, яку пропонує авторка, потребує певних коментарів. Зокрема, про недоцільність віднесення назви *Бучач* до утворень з індивідуально-присвійним суфіксом ***-їь** уже йшлося. До переліку таких дериватів

дослідниця зараховує й ойконіми *Дзвиняч* на Івано-Франківщині та Тернопільщині. Не погоджуємося з таким поясненням, оскільки в межах цих населених пунктів локалізовані відповідні гідроніми: *Дзвиняч* (р., л. Бистриці-Солотвинської; с. *Дзвиняч* Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) і *Звиняч* (р., п. Серету л. Дністра; нп *Звиняч* і Скомороше Чортківського р-ну Тернопільської обл.) (СГУ : 170, 210). Це дає підстави кваліфікувати зазначені ойконіми як відгідронімні, а твірні для них потапоніми мотивувати звуконаслідувальною семантикою 'дзвінкий, гучний' (**дзвиняч* < *дзвенячий* 'дзвінкий') (Грінченко 1 : 377), характерною для численних гідронімів. Дискусійне питання й про виокремлення топонімотвірного форманта **-ани** / **-яни** (с. 335), адже назви поселень на зразок *Глиняни*, *Долиняни* утворені не від топонімів *Глина* чи *Долина* за допомогою суфікса **-яни**, а мотивовані відповідними груповими назвами людей *глиняни*, *долиняни*.

У підрозділі 4.3. «Духовність у дзеркалі ойконімної номінації» описано кілька різноструктурних груп назв як сільських, так і міських поселень, семантика основ яких мотивована апелюваннями на позначення церковних споруд (*Білобожниця*, *Монастирець*, *Церковна* та ін.), назвами релігійних свят, на честь яких було освячено храм у певному поселенні (*Благовіщенка*, *Вознесенка*, *Троїцьке* та ін.), лексемами *святий* (*Святогірськ*), *благодатний* (*Благодатне*). Важливо, що авторка звернула увагу на ті історичні назви з первинною сакральною / релігійною семантикою, які після 2016 р. було повернуто відповідним поселенням у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

У підрозділі 4.4. «Категорія образності в українському ойконіміконі» виокремлено ті ойконіми України, твірні основи яких містять певний образний підтекст. Відповідні ойконіми дослідниця об'єднує в три групи: 1) найдавніші назви поселень, образність яких сформувалася історично; 2) ойконіми, образність яких сформувалася внаслідок довготривалого народного переоформлення назви; 3) назви населених пунктів новітнього періоду, образність яких — у штучному доборі такого імені, яке найбільше «пасує» населеному пунктові (с. 360). До першої групи віднесено ойконіми з компонентами *воля*, *слобода*, *слобідка* (сьогодні це назви сільських поселень), а також назви на зразок *Вигода*, *Завада*. Складно, проте, віднести назви *Воля* і *Слобода* (*Слобідка*) до образних (тобто таких, що містять певний образ), адже ці ойконіми мотивовані соціально-економічними термінами *воля* 'поселення, мешканці якого звільнені на якийсь час від панщини' [Торчинський : 164]. Дослідники зазначають, що так у ранньофеодальний період називали поселення, де оселялися люди на пільгових умовах [Берковський : 37]; *слобода* 'вільне від повинностей поселення' (ЕСУМ 5 : 305). До образних назв із основою *Завад-* авторка зараховує і ойконіми *Завадівка* в різних регіонах України (с. 363). Однак, на нашу думку, наполягати лише на мотивації таких назв поселень лексемою *завада* 'перешкода, утруднення' не варто, тому що їх можна кваліфікувати і як посесивні деривати від антропоніма *Завад*, пор. споріднене українське прізвище *Завада* (Редько 1 : 372). Цікава й друга група «образних» ойконімів, образність яких зумовлена, за словами В. В. Котович, дією народної етимології, наприклад *Атаки* на Чернівеччині. Цей ойконім не пов'язаний із загальновідомою лексемою *атака* 'наступ', а, як свого часу слушно відзначив Ю. О. Карпенко, — з молд. *отак*

‘куринь, табір’ (с. 364). У цьому контексті добре було б звернути увагу також на псевдоетимологічні тлумачення низки «образних» ойконімів, що їх пропонують деякі аматори і навіть відомі науковці, й прокоментувати хибний підхід до встановлення етимона конкретної назви на підставі зовнішніх звукових асоціацій. Проілюструємо такі хибні етимології на кількох прикладах: назва м. *Полонне* (Хмельниччина) < *полонити* ‘брати в полон’. Тут нібито слов’ян брали в полон обри, печеніги чи хозари [Ткачук : 277]. Наукове пояснення цього ойконіма таке: *Полонне* < *полонний* < місц. *полонь* ‘чисте, безлісе місце; луг, сіножать, пасовище’ (ІМСХм. : 437); назва с. *Порик* (Вінниччина) < с.-перс. *parīk* ‘відьма’ [Тищенко : 469]. Зауважмо, що первісна назва цього поселення — *Клітище*. Нову назву воно отримало 1964 р. на честь Героя Радянського Союзу В. В. Порика, який тут народився (ІМСВнц. : 676–677).

У підрозділі 4.5. «Ойкокультуроніми як джерело постання символів» проаналізовано ойконіми, основи яких в уявленні місцевого населення асоціюються з певними символами — рослинами (*Береза, Вербове, Дубина* та ін.), тваринами (*Борсуки, Сарни* та ін.) тощо. Щоправда, В. В. Котович слушно зазначає, що «насправді не всі [такі назви. — С.В.] мотивовані такою загальною назвою» (с. 373). Наприклад, назва поселення *Борсуки* — це, найімовірніше, форма множини (так звана родова назва) від антропоніма *Борсук*, пор. українське прізвище *Борсук* (Редько 1 : 92).

У загальних висновках підсумовано результати дослідження, викладені в чотирьох розділах монографії. Одна з основних тез авторки в цій частині праці — онімоцентризм, що, за її словами, «проголошує пізнання власної назви як найстійкішої одиниці культури і найвагомішої її засади <...> Власна назва охрещує людину — *Марією*, оселю — *Моринцями*, поета — *Франком*, рідну землю — *Україною* <...> І в цьому — вища сутність онімоцентризму» (с. 383). Із цієї фрази випливає, що в кожній назві вже від самого початку закладено своєрідний національно-культурний символ. Однак це не так, адже кожний онім має свої особливості номінації. Скажімо, батьки, найменуваючи свою дочку *Марією*, могли керуватися різними мотивами — милозвучністю цього імені; найменуванням на честь якоїсь відомої особи; модою на вказане ім’я тощо. Називаючи село *Моринцями*, його засновники ще не знали, що воно колись стане знаменитим завдяки Тарасові Григоровичу Шевченкові, який тут житиме. Отже, певного культурного (ідейного, символічного) підтексту власна назва особи, поселення, краю може бути лише з часом, коли її, так би мовити, прославить певна особа або в цій місцевості (поселенні) відбудуться якісь визначні події. Тому твердження про «власну назву як найстійкішу одиницю культури і найвагомішу її засаду, органічне сплетіння мови й духу <...>» видається не так об’єктивно науковим, як поетично-романтичним. Суб’єктивною вважаємо й думку дослідниці про те, що «українськість українського міста розпочинається з утвердження українськості його назви» (с. 384). А якщо назва українського міста генетично не українська (слов’янська), а чужомовна (наприклад, *Ізюм, Кагарлик, Кременчук*), то тоді виходить, що «українськість» українського міста треба якимсь чином переглядати?

У центрі дослідження В. В. Котович — новий термін **ойкокультуронім**. Це «ойконім, комплексно досліджений у мовно-культурному плані, екстралінгвальний складник якого відтворює культуру принципів та способів назвотворення, унааявнює когнітивний відрух експліцитного та імпліцитного, а лінгвальний — указує на специфіку мотивації, семантику власної назви

та засоби її деривації <...>» (с. 384). У цьому визначенні наявні два базові поняття: екстралінгвальний та лінгвальний складники тієї інформації, яку містить кожний ойконім. Основним внеском дослідника-ономаста, як відомо, є розкриття власне мовної інформації, відображеної в конкретній назві чи їхній сукупності, тобто встановлення етимології, визначення словотвірної моделі, з'ясування семантики твірної основи, а позамовний, етнокультурний, компонент вторинний, його можна вважати лише доповненням до основного, мовного. У дослідженні В. В. Котович усе навпаки, оскільки її авторський внесок у це дослідження — культурологічний аналіз назв міських поселень України, відтворення етимологічних версій попередників (не власних!) і доповнення їх «лінгвокультурологічними» додатками — народними легендами, переказами, деякими фактами з історії певного міста. Наприклад, м. *Радомишль*: «Народний переказ пов'язує з'яву міста *Радомишля* / *Радомишля* з "радісною мислею", що "сподвигла мичан на потребу оселитися на новому, більш підвищеному, березі"» (с. 89); м. *Ніжин*: «За народними переказами, *Ньжжатиць* — *нежжата нива* — первісне місце битви між руськими князями; *Ніжин* — ніжне, добре місто. 1663 р. в Ніжині відбулася так звана Чорна рада <...>» (с. 101).

Наостанок варто звернути увагу на низку мовних огріхів і неточностей, технічні недогляди, яких, на нашу думку, вдалося б уникнути, якби авторка ретельно вичитала монографію перед тим, як віддати її до друку:

1) *понятійний денотат*, *Валноваха* (с. 25), *Мирона Курдуби* (с. 28), *опрацювання* (с. 42), *спроєктований* (с. 55), ст.-сл. *туйка* 'мука, борошно', *ексклікатором* (с. 257). Правильно: *поняттєвий денотат*, *Волноваха*, *Мирона Кордуби*, *опрацювання*, *спроєктований*, ст.-сл. *мжжа*, *експлікатором*;

2) наявні помилкові реконструкції праслов'янських форм: **voldr̥iti* 'володіти' (с. 83), **gajvornъ* (с. 230), **prilak* / **priluk* (с. 266). Правильно: **voldr̥iti*, **gajvornъ* (ЭССЯ 6 : 88), **prilokъ* / **prilukъ*;

3) трапляються покликання на джерела, де не засвідчено оніма, на який указує дослідниця. Наприклад, на с. 148 зазначено антропонім *Тулька* з покликанням на «Славянский именослов...» М. Морошкина. Проте в цьому джерелі немає такої особової назви (Морошкин : 195);

4) у списку літератури немає праць Толстого М. І. і Толстої С. М. (за 1998 р.), на які покликається авторка (с. 56, 67);

5) список джерел та літератури рясніє численними огріхами: Ханенко Н. Дневник генерального хорунжего Николая Ханенка 1727–1753 г. (с. 401); Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego... (с. 402); ... ze wstępem W. Tazuskiego... (с. 403); ... имена в Пирдонско (с. 417); ... географски имена с -јь (с. 417); Lodz (с. 418); Лоус ономастик (с. 419); ... названия от Севеловско (с. 421); Топонимия болгарських сел... (с. 420); Архаїчні ойконіми на *-ьсть (с. 427); Топоніміка Кадимського району... (с. 431); Петров В. Найдавніші назви річок України. Розвідки 3... (с. 434); Ткаченко Є. (с. 438); Из исследований по праславянскому словообразию... (с. 439); Челеби Дж. Язык земли. Историческая топонимия Крыма: словарь справочник... (с. 441); Moszyński K. (с. 445); Patromimiczne nazwy miejscowe w Małopolsce... (с. 446); Šrámek R. (с. 447); I Miedzynar. slavist. konf. (с. 447) та низка інших недоглядів. Правильно: Дневник генерального хорунжего Николая Ханенка 1727–1753 гг. / Изд. А. Лазаревский...; Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego...; ...ze wstępem...; ...имена в Пирдопско...; ...географски имена с -јь; Łódź; Логос ономастики; ...названия от Севлиево; Топонимия

болгарских сел...; Архаїчні ойконіми на *-ьскъ...; Топоніміка Кодимського району...; Петров В. Найдавніші назви річок України. Розвідки в 3-х т. / упоряд. В. Брюховецький. — К., 2013. — Т. 3; Ткаченко Є.; Из исследований по праславянскому словообразованию...; Язык земли: историческая топонимия Крыма: словарь-справочник / сост. Челебиев Дж., Суперанская А. В...; Moszyński K.; Patronimiczne nazwy miejscowe w Małopolsce...; Šrámek R.; I Międzynar. slavist. konf...

Підсумовуючи огляд теоретичних положень і результатів дослідження, викладених у праці В. В. Котович «Ойконімікон України як лінгвокультурний феномен», доходимо висновку, що лінгвокультурологічний підхід до характеристики топонімів має перспективу лише в тому разі, коли спирається на фаховий структурно-семантичний та етимологічний аналіз відповідних власних географічних назв з урахуванням їхніх історичних форм та можливих фонетичних змін у часовій площині.

ЛІТЕРАТУРА

- Берковський В. Г. Студії з історії Славутчини : [зб. нарисів, присвяч. історії м. Славута]. Київ : Пульсари, 2008. 240 с.
- Білецька О. Поділля на зламі XIV–XV ст.: до витоків формування історичної області. Одеса : Астропринт, 2004. 416 с.
- Богоедова Т. Н. Славянские гидронимы с основой *гои- // *геи- // *ги- (2). *Актуальные вопросы славянской ономастики : Материалы III Международ. науч. конф. (Гомель, 6–7 окт. 2006 г.)*. Гомель, 2006. С. 12–24.
- Ворончук І. Про початки історії міста Славуті, або коли і ким воно засноване. *Українознавство*. 2016. №2 (59). С. 37–51.
- Габорах М. М. Прізвища Галицької Гуцульщини : Етимол. словник. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. 584 с.
- Галас К. И. О некоторых топонимах украинско-венгерского этнического порубежья. *Исследование финно-угорских языков и литератур в их взаимосвязях с языками и литературами народов СССР* : тез. докл. Всесоюз. науч. совещания финно-угроведов (27–30 окт.). Ужгород, 1977. С. 16–17.
- Гулиева Л. Г. Тюркская гидронимия Кубани. *Сов. тюркология*. 1976. №2. С. 50–56.
- Єфименко І. В. Українські прізвищеві назви XVI ст. Київ, 2003. 168 с.
- Казлова Р. М. Славянская гідранімія. Праславянські фонд. Гомель : ГГУ, 2003. Т. 3. 361 с.
- Карпенко О. П. Гідронімікон Центрального Полісся. Київ : Кий, 2003. 317 с.
- Копач А. І. Тапанімічна прастора Беларусі ў кагнітыўным аспекце (на матэрыяле назваў топааб'ектаў натуральнай намінацыі). Мінск : БДУ, 2020. 223 с.
- Лизанець П. М. До питання про фонетичне засвоєння деяких угорських слів в українському усному літературному мовленні та передачу їх на письмі. *Респ. наук. конф., присвяч. вивченню укр. усн. літ. побут. мовлення* : тези доп. Київ, 1968. С. 43–44.
- Мароєвич Р. Методологіческие вопросы реконструкции древнеславянских топонимов. *Вопр. языкознания*. 1977. № 3. С. 76–88.
- Масенко Л. Т. До походження назви *Бершадь*. *Мовознавчі студії* / відп. ред. Г. М. Колесник. Київ : Наук. думка, 1976. С. 49–52.
- Осецький Й. П. Ознаки збереження індоєвропейських назв місцевостей у Дунаєвечкому районі нащадками древнього автохтонного населення краю. *Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій* : зб. наук.-краєзнав. пр. / голова редкол. В. С. Прокопчук. Кам'янець-Подільський : Абетка — Світ, 2013. Вип. 5. С. 103–110.

- Сопилук М., Бачинський М. Заліщики: роки, події, люди : в 2 т. Тернопіль : Терно-граф, 2015. Т. 1. 847 с.
- Степанюк Р. З історії міста Славути від заснування 1633 до 1863 р. *Україна: історія, культура, пам'ять* : наук. реферати, виголош. на XIV студент. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 трав. 2011 р.). Київ, 2012. С. 59–63.
- Тищенко К. М. Історична пам'ять українців у топонімах. *Тищенко К. М. Іншомовна історія українців: 2300 запозичених реалій античності й середньовіччя у мові, топонімах і прізвищах*. Київ; Броди : Просвіта, 2018. С. 219–606.
- Ткачук П. Д. Полонне — давньосхідні старослов'янські ворота Волині. *Велика Волинь: минуле й сучасне* : матеріали Міжнар. наук. краєзнав. конф. (жовт., 1994). Хмельницький; Ізяслав; Шепетівка, 1994. С. 277–280.
- Торчинська Н. М., Торчинський М. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області. *Хмельницький : Авіст*, 2008. 548 с.
- Трубачев О. Н. Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. 2-е изд. Москва : Наука, 2003. 489 с.
- Шевельов Ю. Нотатки про етимологію. *Дорогою відрядження: публіцистичні та наукові тексти 1941–1943 рр. (Харківський період)*. 2-ге вид., поліпш. й поправл. / упоряд., підгот. до друку С. Вакуленко, К. Каруник. Харків : Харків. іст.-філол. т-во, 2014. С. 116–130.
- Шергей Г., Лукашук А. Кордишів: минуле та сьогодення. Тернопіль : Терно-граф, 2013. 286 с.
- Штефуровський С. С. До питання німецької колонізації і німецьких діалектів на Закарпатті у XVIII–XIX ст. *Наук. зап. Ужгород. держ. ун-ту. Серія іст.* Ужгород, 1957. Т. 30. С. 203–207.
- Шульгач В. П. Из восточнославянской гидронимии. 2. *Актуальные проблемы лингвистики* : сб. ст. по итогам Междунар. науч. конф. (20–22 нояб. 2013 г.). Сургут, 2013. Вып. 7. С. 153–158.
- Jakubowicz M. Drogi słów na przestrzeni wieków: zarys słownika motywacji semantycznych na materiale przymiotników słowiańskich odziedziczonych z prasłowiańskiego. Warszawa : Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2010. 375 s.
- Wiśniewski M. Recenzja na: Jiří Rejzek, Lidová etymologie v češtině, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2009, ss. 138. *Slavica Wratislaviensia*. Wrocław, 2012. T. 156. S. 222–224.

ДЖЕРЕЛА

- Веселовский Веселовский С. Б. Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии. Москва : Наука, 1974. 384 с.
- Грінченко Словарь української мови / упоряд. з дод. власн. матеріалу Б. Д. Грінченко. Київ, 1907–1909. Т. 1–4.
- Джерела Джерела історії Південної Бессарабії (з давніх часів до кінця XIX ст.) / упоряд. О. М. Лебеденко, Л. Ф. Циганенко, Г. В. Ветрова та ін. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2013. 191 с.
- ЕГУ Енциклопедія історії України / голова редкол. В. А. Смолій. Київ : Наук. думка, 2003–2019. Т. 1–10.
- ЕСЛГНПР Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / І. М. Желєзняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко, О. С. Стрижак. Київ : Наук. думка, 1985. 252 с.
- ЕСУМ Етимологічний словник української мови : в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наук. думка, 1982–2012. Т. 1–6. –
- Желеховський Малорусько-німецький словар / уложили: Є. Желеховський, С. Недільський. Львів, 1886. Т. 1–2.
- Займов Займов Й. Български именник. София : Изд-во на българ. акад. на науките, 1988. 310 с.

- ІМСВнц. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. Вінницька область. Київ : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. 777 с.
- ІМСтр. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Тернопільська область. Київ : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1973. 664 с.
- ІУМФ. Історія української мови. Фонетика / М. А. Жовтобрюх, В. М. Русанівський, В. Г. Скляренко; відп. ред. В. В. Німчук. Київ : Наук. думка, 1979. 366 с.
- Кандель. Кандель В. Л. Свалява. Путівник українською та російською мовами. Ужгород : Карпати, 1981. 63 с.
- КЛ. Киевская летопись / изд. подгот. И. С. Юрьева. Москва : Издат. Дом ЯСК, 2017. 816 с.
- Крикун. Крикун М. Брацлавське воєводство у XVI–XVIII століттях: статті і матеріали. Львів : Вид-во Укр. католиц. ун-ту, 2008. 412 с.
- ЛМ. Литовська метрика. Книга 561: Ревізії українських замків 1545 року / підгот. В. Кравченко. Київ : [б. в.], 2005. 599 с.
- Малаков. Малаков Д. В. По Брацлавщине (от Винницы до Тульчина). Москва : Искусство, 1982. 176 с.
- Михайловський. Михайловський В. ІСТОРІЯ, МОВА, ГЕОГРАФІЯ: топоніми середньовічного Поділля. Київ : Темпора, 2021. 412 с.
- Морошкин. Морошкин М. Славянский именовослов или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке. Санкт-Петербург: Тип. 2 Отд. собств. Е. И. В. канцелярии, 1867. 323 с.
- Мурзаев. Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терминов. Москва : Мысль, 1984. 653 с.
- ОАІУМ. Ономастичний архів Інституту української мови НАН України.
- Огієнко. Іларіон (Огієнко І.; митрополит). Етимологічно-семантичний словник української мови = Etymological and semantic dictionary of the Ukrainian language : у 4 т. / за ред. Ю. Мулика-Луцика. Вінніпег : Волинь, 1979–1994.
- Редько. Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ : у 2 т. Львів : Наук. т-во ім. Т. Шевченка, 2007. Т. 1. 720 с.; Т. 2. 1438 с.
- Россия. Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. Т. 14. Новороссия и Крым. Природа. Население. Замечательные населенные места и местности / под ред. В.П. Семенова-Тянь-Шанского; репринт. изд. Харьков : Сага, 2011. 983 с.
- Сак. Сак Ю. Історія культури — першоджерела. «Historia Carpatho-ruthenorum» Михайла Лучкая (1789–1843). Продовження другого тому з попереднього номера НЗ МУК. *Наук. зб. Музею укр. культури у Свиднику*. Пряшів, 1986. № 14. С. 93–259.
- СГУ. Словник гідронімів України / редкол.: А. П. Непокупний, К. К. Цілуйко, О. С. Стрижак. Київ : Наук. думка, 1979. 781 с.
- Середа. Середа О. Населені пункти Північно-Західного Причорномор'я за османськими джерелами: проблема датування та історичного розвитку. *Чорноморська минувшина. Зап. від. історії козацтва на півдні України Наук.-досл. ін-ту козацтва Ін-ту історії України НАН України* : зб. наук. праць / відп. ред. О.А. Бачинська. Одеса, 2009. Вип. 4. С. 55–72.
- СМЛ. Славяно-молдавские летописи XV–XVI вв. / сост. Ф. А. Грекул. Москва : Наука, 1976. 156 с.
- Тимченко. Тимченко Є. Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. / підгот. до вид. В. В. Німчук, Г. І. Лиса. Київ; Нью-Йорк, 2002. Кн. 1. 512 с.; 2003. Кн. 2. 512 с.
- Томчук. Томчук В., Гаськевич О. Тернопільщина туристична: путівник. Кременець : Вид. Томчук В. Ю, 2007. 48 с.

- Федоришин Федоришин П. С. Світло і тіні чортківських замків : Сторінками історії міста (XI–XVIII ст.). Книга перша. Тернопіль : Терно-граф, 2019. 877 с.
- Челебі Челебі Евлія. Книга подорожі. Північне Причорномор'я : пер. з рос. / упоряд. В. Г. Кушнір. Одеса : Гермес, 1997. 81 с.
- Черных Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2 т. Москва : Рус. яз., 1999. Т. 1. 624 с.; Т. 2. 560 с.
- ЭССЯ Этимологический словарь славянских языков : Праслав. лекс. фонд / под ред. О. Н. Трубачева, А. Ф. Журавлева, Ж. Ж. Варбот. Москва : Наука, 1974–2018. Вып. 1–41–.
- Kiss Kiss L. Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest, 1997. K. 1.–2.
- Kluge Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin; New York : de Gruyter, 1975. 915 S.
- Perfeckij Perfeckij E. Sociálně-hospodářské poměry Podkarpatské Rusi ve století XIII–XV. (s mapou Podkarpatska). Bratislava, 1924. 148 s.
- Rymut Rymut K. Nazwiska polaków. Słownik historyczno-etymologiczny. Kraków : Wyd-wo In-tu Języka polskiego PAN, 1999–2001. T. 1–2.
- Zsolt Zsolt S. Máramaros megye helységneveinek etimológiai szótára. Nyíregyháza : Bessenyei könyvkiadó, 2012. 179 p.
- Żdz. Źródła dziejowe / Wyd. A. Jabłonowski. Warszawa, 1876–1915. T. 1–24.

REFERENCES

- Berkovsky V. H. (2008). Studii z istorii Slavutchyny: [zbirka narysiv, prysviachenykh istorii m. Slavuta]. Kyiv: Pulsary. [In Ukrainian].
- Biletska O. (2004). Podillia na zlami XIV–XV st.: do vytkov formuvannia istorychnoi oblasti. Odesa: Astroprynt. [In Ukrainian].
- Bogoedova T. N. (2006). Slavyanskie gidronimy s osnovoy *rou- // *reu- // *ru- (2). *Aktual'nye voprosy slavyanskoj onomastiki: Materialy III Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii (Gomel', 6–7 oktyabrya 2006 g.)*. Gomel, 12–24. [In Russian].
- Voronchuk I. (2016). Pro pochatky istorii mista Slavuty, abo koly i kym vono zasnovane. *Ukrainoznavstvo*, 2 (59), 37–51. [In Ukrainian].
- Haborak M. M. (2019). Prizvyshcha Halyskoi Hutsulshchyny. Etymolohichni slovnyk. Ivano-Frankivsk: Misto NV. [In Ukrainian].
- Galas K. I. (1977). O nekotoryh toponimakh ukrainsko-vengerskogo etnicheskogo porubezh'ya. *Issledovanie finno-ugorskih yazykov i literatur v ih vzaimosvyazyah s yazykami i literaturami narodov SSSR: tezisy dokladov Vsesoyuznogo nauchnogo soveshchaniya finno-ugrovedov (27–30 oktyabrya)*. Uzhhorod, 16–17. [In Russian].
- Gulieva L. G. (1976). Tyurkskaya gidronimiya Kubani. *Sovetskaya tyurkologiya*, (2), 50–56. [In Russian].
- Yefymenko I. V. (2003). Ukrainski prizvyshchevi nazvy XVI st. Kyiv. [In Ukrainian].
- Kazlova R. M. (2003). Slavyanskaja gidranimija. Praslavyanski fond. Gomel: GGU. Vol. 3. [In Belarusian].
- Karpenko O. P. (2003). Hidronimikon Tsentralnogo Polissia. Kyiv: Kyiv. [In Ukrainian].
- Kopach A. I. (2020). Tapanimichnaja prastora Belarusi ŷ kagnityŷnym aspekce (na matjeryjale nazvaŷ topaab'ektaŷ natural'naj naminacyi). Minsk: BDU. [In Belarusian].
- Lyzanets P. M. (1968). Do pytannia pro fonetychne zasvoiennia deiakykh uhorskykh sliv v ukrainskomu usnomu literaturnomu movlenni ta peredachu yikh na pysmi.

- Respublikanska naukova konferentsiia, prysviachena vyvchenniu ukrainskoho usnoho literaturnoho ta pobutovoho movlennia: tezy dopovidei.* Kyiv, 43–44. [In Ukrainian].
- Maroevich R. (1977). Metodologicheskie voprosy rekonstrukcii drevneslavjanskikh toponimov. *Voprosy yazykoznanija*, (3), 76–88. [In Russian].
- Masenko L. T. (1976). Do pokhodzhennia nazvy Bershad. *Movoznavchi studii.* H. M. Kolesnyk (Resp. Ed.). Kyiv: Naukova dumka, 43–44, 49–52. [In Ukrainian].
- Osetskyy Y. P. (2013). Oznaky zberezhenntia indoievropeiskykh nazv mistsevestei u Dunaievetskomu raioni nashchadkamy drevnoho avtokhtonnoho naselennia kraiu. *Dunaievehchyna ochyma doslidnykiv, uchasnykiv i svidkiv istorychnykh podii: zbirnyk naukovy-kraieznavchykh prats.* V. S. Prokopchuk (Chief Ed.). Kamianets-Podilskyy: Abetka — Svit, (5), 103–110. [In Ukrainian].
- Shevelov Yu. (2014). Notatky pro etymolohiiu. Dorohoiu vidradianshchennia: publitsystychni ta naukovi teksty 1941–1943 rr. (Kharkivskyy period). 2nd ed. S. Vakulenko, K. Karunyk (Eds.). Kharkiv: Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo, 116–130. [In Ukrainian].
- Sherhei H., Lukashchuk A. (2013). Kordyshiv: mynule ta sohodennia. Ternopil: Terno-hraf. [In Ukrainian].
- Shtefurovskyy S. S. (1957). Do pytannia nimetskoï kolonizatsii i nimetskykh dialektiv na Zakarpatti u XVIII–XIX st. *Naukovi zapysky Uzhhorodskoho derzhavnogo universytetu. Seriia istorychna.* Vol. 30. Uzhhorod, 203–207. [In Ukrainian].
- Shulhach V. P. (2013). Iz vostochnoslavjanskoj gidronimii. 2. *Aktual'nye problemy lingvistiki: sbornik statej po itogam Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii (20–22 noyabrya 2013 g.).* Surgut, (7), 153–158. [In Russian].
- Sopyliuk M., Bachynskyy M. (2015). Zalishchyky: roky, podii, liudy: in 2 vols. Ternopil: Terno-hraf. Vol. 1. [In Ukrainian].
- Stepaniuk R. (2012). Z istorii mista Slavuty vid zasnovannia 1633 do 1863 r. *Ukraina: istoriia, kultura, pam'iat:* Naukovi referaty, vyholosheni na XIV studentskii naukovopraktychnii konferentsii (Kyiv, 12–13 travnia 2011 r.). Kyiv, 59–63. [In Ukrainian].
- Tyshchenko K. M. (2018). Istorychna pam'iat ukraintsiv u toponimakh. *Tyshchenko K. M. Inshomovna istoriia ukraintsiv: 2300 zapozychenykh realii antychnosti y serednovichchia u movi, toponimakh i prizvyshchakh.* Kyiv; Brody: Prosvita, 219–606. [In Ukrainian].
- Tkachuk P. D. (1994). Polonne — davnoskhidni staroslov'ianski vorota Volyni. *Velyka Volyn: mynule y suchasne: Materialy Mizhnarodnoi naukovy-kraieznavchoi konferentsii (zhovten, 1994).* Khmelnytskyi; Iziaslav; Shepetivka, 277–280.
- Torchynska N. M., Torchynskyy M. M. (2008). Slovnyk vlasnykh heohrafichnykh nazv Khmelnytskoi oblasti. Khmelnytskyi: Avist. [In Ukrainian].
- Trubachev O. N. (2003). Etnogenez i kul'tura drevneyshih slavyan. *Lingvisticheskie issledovaniya.* 2nd ed. Moscow: Nauka. [In Russian].
- Jakubowicz M. (2010). Drogi słów na przestrzeni wieków: zarys słownika motywacji semantycznych na materiale przymiotników słowiańskich odziedziczonych z prasłowiańszczyzny. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Wiśniewski M. (2012). Recenzja na: Jiří Rejzek, Lidová etymologie v Češtině, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2009, ss. 138. *Slavica Wratislaviensia.* Vol. 156. Wrocław, 222–224.

SOURCES

- Chelebi Chelebi Evliia (1997). *Knyha podorozhi. Pivnichne Prychornomor'ia*. V. H. Kushnir (Comp.). Odesa: Hermes. [In Ukrainian].
- Chernyh Chernyh P. Ya. (1999). *Istoriko-etimologicheskij slovar' sovremennogo russkogo yazyka: in 2 vols. Vol. 1–2*. Moscow: Russkij yazyk. [In Ukrainian].
- Dzherela Dzherela istorii Pivdennoi Bessarabii (z davnikh chasiv do kintsia XIX st.). (2013). O. M. Lebedenko, L. F. Tsyhanenko, H. V. Vietrova etc. (Comps.). Izmail: RVV IDHU. [In Ukrainian].
- EIU Entsyklopediia istorii Ukrainy (2003–2019). V. A. Smolii (Chief Ed.). Vol. 1–10. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- ESLHNPR Etymolohichniy slovnyk litopysnykh heohrafichnykh nazv Pivdennoi Rusi (1985). I. M. Zheliezniak, A. P. Korepanova, L. T. Masenko, O. S. Stryzhak (Eds.). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- ESSYa Etimologicheskij slovar' slavyanskih yazykov: Praslavyanskij leksicheskij fond. (1974–2018). O. N. Trubachev, A. F. Zhuravlev, Zh. Zh. Varbot (Eds.). Moscow: Nauka, (1–41). [In Russian].
- Fedoryshyn Fedoryshyn P. S. (2019). *Svitlo i tini chortkivskykh zamkiv (Storinkamy istorii mista (XI–XVIII st.))*. Knyha persha. Ternopil: Terno-hraf. [In Ukrainian].
- Hrinchenko Slovar ukrainskoi movy (1907–1909). B. D. Hrinchenko (Comp.). Vol. 1–4. Kyiv. [In Ukrainian].
- IMSVnts. Istoriiia mist i sil Ukrainskoi RSR: in 26 vols. Vinnytska oblast (1972). Kyiv: Holovna redaktsiia URE AN URSSR. [In Ukrainian].
- IMSTr. Istoriiia mist i sil Ukrainskoi RSR: in 26 vols (1973). Ternopilska oblast. Kyiv: Holovna redaktsiia URE AN URSSR. [In Ukrainian].
- IUMF Istoriiia ukrainskoi movy. Fonetyka (1979). M. A. Zhovtobriukh, V. M. Rusanivskiy, V. H. Skliarenko (Eds.); V. V. Nimchuk (Resp. Ed.). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- Kandel Kandel V. L. (1981). *Svaliava. Putivnyk ukrainskoiu ta rosiiskoiu movamy. Uzhhorod: Karpaty*. [In Ukrainian].
- KL *Kievskaya letopis'* (2017). I. S. Jur'eva (Ed.). Moscow: Izdatel'skij dom YaSK. [In Ukrainian].
- Kiss Kiss L. (1997). *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Vol. 1–2. Budapest.
- Kluge Kluge F. (1975). *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin; New-York: de Gruyter.
- Krykun Krykun M. (2008). *Bratslavske voievodstvo u XVI–XVIII stolittiakh: Statti i materialy*. Lviv: Vydavnytsvo Ukrainskoho Katolytskoho Universtytu. [In Ukrainian].
- LM *Lytovska metryka* (2005). *Knyha 561: Revizii ukrainskykh zamkiv 1545 roku*. V. Kravchenko (Ed.). Kyiv: [no publ.]. [In Ukrainian].
- Malakov Malakov D. V. (1982). *Po Braclavshchine (ot Vinnicy do Tul'china)*. Moscow: Iskusstvo. [In Ukrainian].
- Mykhailovskyi Mykhailovskyi V. (2021). *ISTORIIA, MOVA, HEOHRAFIIA: toponimy serednovichnoho Podillia*. Kyiv: Tempora. [In Russian].
- Moroshkin Moroshkin M. (1867). *Slavyanskij imenoslov ili sobranie slavyanskih lichnyh imen v alfavitnom poryadke*. Saint Petersburg: Tipografiya 2 Otdeleniya sobstvennoj E. I. V. kancelyarii. [In Russian].

- Murzaev Murzaev E. M. (1984). Slovar' narodnyh geograficheskikh terminov. Moscow: Mysl'. [In Russian].
- OAIUM Onomastychnyi arkhiv Instytutu ukrainskoi movy NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
- Ohiienko Ilarion (Ohiienko I.; mytropolyt). (1979–1994). Etymolohichno-semantychnyi slovnyk ukrainskoi movy = Etymological and semantic dictionary of the Ukrainian language: in 4 vols. Yu. Mulyk-Lutsyk (Ed.). Winnipeg: Volyn. [In Ukrainian].
- Redko Redko Yu. (2007). Slovnyk suchasnykh ukrainskykh prizvyshch: in 2 vols. Lviv: Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka. [In Ukrainian].
- Rossiya Rossiya. Polnoe geograficheskoe opisanie nashego Otechestva (2011). Vol. 14. Novorossiya i Krym. Priroda. Naselenie. Zamechatel'nye naselennyye mesta i mestnosti. V. P. Semenov-Tyan'-Shanskij (Ed.). Reprint. Kharkiv: Saga. [In Russian].
- Sak Sak Yu. (1986). Istoriiia kultury — pershodzherela. «Historia Carpatoruthenorum» Mykhaila Luchkaia (1789–1843). Prodovzhennia druhoho tomu z poperednoho nomera NZ MUK. *Naukovyi zbirnyk Muzeiu ukrainskoi kultury u Svydnyku*. Priashiv, (14), 93–259. [In Ukrainian].
- SHU Slovnyk hidronimiv Ukrainy (1979). A. P. Nepokupnyi, K. K. Tsiluiko, O. S. Stryzhak (Eds.). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- Sereda Sereda O. (2009). Naseleni punkty Pivnichno-Zakhidnoho Prychornomor'ia za osmanskymy dzherelamy: problema datuvannia ta istorychnoho rozvytku. *Chornomorska mynuvshyna. Zapysky Viddilu istorii kozatstva na pivdni Ukrainy Naukovo-doslidnoho instytutu kozatstva Instytutu istorii Ukrainy NAN Ukrainy: zbirnyk naukovykh prats*. O. A. Bachynska (Ed.). Odesa, (4), 55–72. [In Ukrainian].
- SML Slavyano-moldavskie letopisi XV–XVI vv. (1976). F. A. Grekul (Comp.). Moscow: Nauka. [In Russian].
- Tymchenko Tymchenko Ye. (2002–2003). Materialy do Slovnyka pysemnoi ta knyzhnoi ukrainskoi movy XV–XVIII st. V. V. Nimchuk, H. I. Lysa (Eds.). Kyiv; New York. [In Ukrainian].
- Tomchuk Tomchuk V., Haskevych O. (2007). Ternopilshchyna turystychna: putivnyk. Kremenets: Vydavets Tomchuk V. Yu. [In Ukrainian].
- Perfeckij Perfeckij E. (1924). Sociálně-hospodářské poměry Podkarpatské Rusi ve století XIII–XV. (s mapou Podkarpatska). Bratislava: [no publ.].
- Rymut Rymut K. (1999–2001). Nazwiska polaków. Słownik historyczno-etymologiczny. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka polskiego PAN. Vol. 1–2.
- Veselovskij Veselovskij S.B. (1974). Onomastikon: Drevnerusskie imena, prozvissha i familii. Moscow: Nauka. [In Russian].
- Zaimov Zaimov Y. (1988). Balgarski imennik. Sofia: Izdatelstvo na balgarskata akademiia na naukite. [In Bulgarian].
- Zhelekhovskiy Malorusko-nimetskyi slovar. Ye. Zhelekhovskiy, S. Nedilskiy (Eds.). Lviv, 1886. Vol. 1–2. [In Ukrainian].
- Zsolt Zsolt S. (2012). Máramaros megye helységneveinek etimológiái szótára. Nyíregyháza: Bessenyei könyvkiadó.
- Ždz. Źródła dziejowe (1876–1915). A. Jabłonowski (Ed.). Warszawa: [no publ.]. T. 1–24.

S. O. VERBYCH

Institute of Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

E-mail: sviatoverb@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4671-1898>

LINGUOCULTURAL INTERPRETATION OF OIKONYMS: QUEST FOR THE TRUTH

The article is devoted to the review and analysis of the conceptual foundations and results of the study by V. V. Kotovych, set out in the book «The Oiconym of Ukraine as a linguistic and cultural phenomenon: monograph» (2020). The study aims at studying the names of settlements (mostly urban) in Ukraine in the onomastic and cultural aspect, decoding linguistic and extralinguistic information reflected in the basics of the analyzed concepts. In four chapters of the monograph are analyzed scientific works devoted to the study of Ukrainian oikonymy in different aspects; the linguistic and cultural information contained in the oikonyms of Ukraine (first of all the proper names of cities) is characterized; the Ukraine oikonyms is described as a multifaceted linguistic and cultural phenomenon through the prism of reflection in specific names of various manifestations of people's lives, their ideas about space and time, spirituality, certain symbols, etc. Unfortunately, in many cases V. V. Kotovych explains the names of settlements outside their historical forms, and analyzes the creative bases superficially, neglecting their word-forming structure and semantics. This approach often leads to erroneous conclusions both in the interpretation of the derivation model of oikonyms and in establishing their etymology. For example, the author derives the oikonym *Zhmerynka* in Eastern Podillya on behalf of **Zhmeryn* + the suffix *-k-a*. However, the original name of the city is not *Zhmerynka*, but *Bokiivtsi*, known since the end of the XVI century: 1598 — *Bokijowce*. The name *Zhmerynka* is later. By the way, she was preceded by the *Zhmerynka* uniform. In addition, the suffix *-k-a* does not perform a possessive function. Thus, linguistic and cultural research of toponyms has prospects only if it is based on professional structural-semantic and etymological analysis of the respective geographical names, taking into account their historical forms and possible phonetic changes in the time plane.

Keywords: astionym, oikonym, linguoculturological analysis, word-forming (derivational) model, etymology of oikonyms.

Дата надходження до редакції — 06.04.2022

Дата затвердження редакцією — 13.04.2022